
Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi /
Journal of Divinity Faculty of Bayburt University
ISSN 2148-6700 / e-ISSN 2630-595X
Sayı: 13 2021/1 - Haziran / June

Mahremin Göçü, Nilüfer Göle, Söyleşi: Ayşe Çavdar,
İstanbul: Hayy Kitap, 2011, 240 sayfa
ISBN: 978-605-4325-42-9

Hüsrân KÜÇÜK

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri
Yüksek Lisans Öğrencisi,
Postgraduate Student, Sakarya University, Institute of Social Sciences
Philosophy and Religious Sciences, Sakarya / Turkey
husranmaraba@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6280-2293

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Tanıtımı / Book Review
Geliş Tarihi / Date Received: 22 Nisan / 22 April 2021
Kabul Tarihi / Date Accepted: 7 Haziran / 7 June 2021
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

İncelemeye alınan bu kitap, Ayşe Çavdar'ın Nilüfer Göle ile yaptığı söyleşiden oluşmaktadır. Çavdar, lisans eğitimini Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde, yüksek lisans eğitimini ise Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde tamamlamıştır. Söyleşi Göle'nin entelektüel biyografisi ve kitapları çerçevesinde sorulan sorularla ilerlemiş, böylece okura Göle'nin fikir dünyasını birçok boyutuyla görme imkânı sunmuştur. Kitaba Mahrem'in Göçü adını verişini Çavdar, üç sebeple açıklamıştır: Göle'nin bir araştırmacı olarak mahremi olan atölyesini 18 yıllık tecrübenin ardından İstanbul'dan Paris'e taşınması ve bu atölyeyi burada yeniden inşa etmesi, kurduğu bu atölyenin meselesinin doğrudan doğruya göçle ilgili oluşu ve kavramların da insanlar gibi göç ediyor olması. Burada *mahrem* kavramı elbette göç eden temel kavram olarak ele alınmıştır. Artık mahrem, sadece başörtülü kızlara dair bir mesele değildir. Dini bir tercih olan bu mevzu, kişisel mesele olmaktan çıkmış, Avrupa'nın kamusal alanını yeniden anlamlandırıcı bir hüviyete bürünmüştür. Bu doğrultuda kararlar alınmış, yasaklar konmuştur. Yani *mahrem* kavramı göç etmiş, göç ettiği yerde şekillenmiş ve o coğrafyaya göre yeniden anlam kazanmıştır.

Kitap; altı bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Göle'nin hayatına ve fikir dünyasının oluşumuna dair sorular yer almaktadır. Takip eden dört bölümde Göle'nin eserleri merkeze alınarak birçok sosyolojik mesele ele alınmaktadır. Son bölümde ise Göle'nin kavramlaştırmış olduğu ve bir kitap olarak sunduğu "*Modern Mahrem*" üzerine Sibel Eraslan, Nihal Bengisu Karaca, Hidayet Tuksal ve Ali Bulaç'ın, Bilgi Üniversitesi Santralistanbul Kampüsü'nde yaptıkları söyleşilere yer verilmektedir.

Çavdar kitabın önsözünde Göle'nin kendi üzerindeki etkisinden ve kitaplarından kısaca bahsetmiş, ardından söyleşiye yer vermiştir. "*Küçük Tarih-Büyük Tarih: İnkılap Sokak Duvarında Yeğenler*" olarak adlandırılan ilk bölümde (s. 15-44) Göle'ye yettiği evle ilgili sorular sormuş, onun nasıl bir ortamda fikir dünyasını şekillendirdiğine dair verileri bizlere ulaştırmıştır. Cumhuriyet Halk Partili parlament bir babanın ve solcu bir annenin kızı olan Göle, Ankara'da, İnkılap sokakta bir apartmanda çocukluğunu geçirmiştir. Yaşadığı bu evi "açık ev" olarak nitelendirmiştir. Bunun sebebi memleketleri Kars'tan her sabah bir sürü insanın evlerine gelmesi ve kapının onlara sonuna kadar açılmasıdır. Kılık kıyafet ve statü gözetmeksizin herkese açılan bu kapı ve sokağın bahçe duvarında sırasını bekleyen insanlar Göle'nin ifadesi ile onu sosyolojiye yönlendiren ikilemlerdendir. Bu konudaki ilk ikilemini ABD'de yaşayan kuzenlerinin kapı açışıyla örneklemiştir. Onların, kapıları zincirleyip açtıklarından bahsetmiş, bu şekilde bir tavırla Karşılıklı karşılamanın mümkün olmayacağını söylemiştir. İkinci ikilemi ise gelen kimselerden gördüğü sevgi ve şefkat ifadesidir. Hepsisi çok uzaklardan gelse de oluşan bu yakınlık sebebiyle "yeğen" olarak adlandırılmışlardır. Cumhuriyet Türkiye'sinin içine doğmuş olan Göle, kapıyı açmasıyla o Türkiye'nin kabul etmediği çarıklı, fakir kimselerle karşılaşmıştır.

Aralarında kültürel farklılık olsa da bu kucaklaşmalarına engel olmamış, farklılığın ötekilik olmadığını, bunun da kendisine mutluluk verdiğini söylemiştir. Bu noktada ailesinin kucaklayıcı tavrından bahsetmiş, babasının gelenleri “evladım” hitabıyla karşıladığını, annesinin ise asla ötekileştirici bir üslubu olmadığını ifade etmiştir. Yaşamış olduğu bu açık evin içerisinde ailesinin tutucu bir tavır benimsememiş olduklarına dikkat çekmiştir. Halk Partililiği benimseseler de hiçbir zaman Demokrat Parti’ye düşman olmadıklarını, darbeleri ve idamları tasvip etmediklerini söylemiştir. Laiklik, ailesinin çok önem verdiği bir ilke olsa da İslamiyet’in asla kıymetsizleştirilmediğini de eklemiştir. Aile kültüründen ve yaşadığı ortamdan sonra öğrenim hayatı hakkında bilgiler sunmuştur. Ankara Koleji’nin ardından Ortadoğu Teknik Üniversitesi’nde sosyoloji okumuş, bu dönemde de solcu arkadaşlarından farklı tavırlar benimsemiş, ötekileştirmeden ve toplumu ayrıştırmadan olanları anlamlandırmaya çalışmıştır. Göle’nin daha çok entelektüel portresine yer verilen ve yaşamış olduğu dönemle bağlantılı olarak darbeler hakkındaki fikirlerini de içeren bu ilk bölüm, Göle’nin bir yöntem olarak benimsediği Alain Touraine’den bahsedişyle son bulmaktadır.

“*Mühendisler ve İdoloji*” olarak adlandırılan ikinci bölümde (s. 45-64) Çavdar’ın ifadesi ile “Göle’nin akademik dünyanın kapılarından içeri girerken beraberinde getirdiği soruların ilk formülasyonu” olarak nitelendirilen “*Mühendisler ve İdeoloji*” kitabı ile alakalı söyleşi yer almaktadır. Çavdar’a göre Göle, bu doktora çalışmasında, ilk bakışta mesleki bir tercihmiş gibi görünen mühendisliğin aslında gündelik hayatı, politik ilişkileri, toplumu ve yalnızca bireysel değil, toplumsal geleceği tasarlama pratiğinde anlamını sorgulamıştır. Çalışmasını gerçekleştirmesine bir yürek sızısının sebep olduğunu, çalışmasına *neden olmuyor?* sorusuyla başlayıp, aceleciliğin, toplumsal mühendisliğin, şiddetin sebeplerini anlamaya çalıştığını söylemiştir. Tuzla’daki İGDAŞ fabrikasında araştırmasını gerçekleştiren Göle’ye göre mühendisler, bir yanıyla sivil toplumun diğer yanıyla da pozitivizmin, rasyonel düşüncenin Türkiye tarihini anlatmaktadır. Yapılan reformlarda mühendislerin önemli bir rolü olduğunu belirtmiştir. Görüşmelerini darbeden iki gün önce bitirmiş, 12 Eylül 1980’de gerçekleşmiş olan bu askeri darbeyi mühendislik iktidarının gelişi olarak yorumlamıştır. Özal, Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Anavatan Partisi (ANAP) ve solcuların siyasetlerine dair görüşlerini bildirdiği bu bölümü Müstakil Sanayici ve İşadamları (MÜSİAD) gibi kurumlarla yaşanan karşıt seçkinler dönüşümünü açıklayarak bitirmiştir.

“*Modern Mahrem*” olarak adlandırılan üçüncü bölümde (s. 65-104) ise Göle’nin doktora teziyle bağlantılı olarak, toplumu kavrama isteğiyle dikkatini çeken başörtüsü ve üzerine yapılan tartışmalar sonucu kavramlaştırdığı *Modern Mahrem* kitabı hakkında yapılan söyleşiye yer verilmektedir. Göle, bu araştırmasını yaparken kendi mahallesi tarafından eleştirildiğini, “onları” yani başörtülü kadınları insan yerine koyup araştırma konusu yaptığı için sorgulandığını belirtmiştir. Araştırmasını başörtülü kızlarla görü-

şerek sürdürmüş, moderniteyle birlikte değişen kavramı anlamaya çalışmıştır. Bunu yaparken yine dönemin siyasetine dair tespitlerde bulunmuştur. “AK Parti” iktidarı ile başörtülülerin kamusal alanda kendilerini daha çok gösterebilmesi, varlıklı kesimde daha çok var olmaya başlaması üzerinde durmuştur. Türkiye’de siyasetin sürekli bir dönüşümle işlediğini söylemiş, bu noktada “AK Parti”yi siyaset üslubuyla kendini mazlumluk rolünden çıkarttığı için başarılı bulduğunu ifade etmiştir.

Göle’nin “*Melez Desenler*” olarak isimlendirilen dördüncü bölümde (s. 105-142) aynı isimli çalışmasından bahsedilmektedir. Çavdar’ın ifadesiyle *Melez Desenler*, Göle’nin zanaatının dile geldiği, kendini sınıdığı, sözün sanatla özel bir biçimde ilişkilendiği sancılı bir kitaptır. Göle bu eserinde Türkiye’yi bir tablo olarak resmetmiş ve karşıt sesleri de tabloyu oluşturan renkler olarak konumlamıştır. Eserinde toplumdaki desenlerin varlığından ve harmoniden bahsetmiştir. Bu bölüme, bunları nasıl yakalayabileceğimize dair bir soruyla başlamış, ardından sohbetin gelişmesiyle de bağlantılı olarak konu, Avrupa-Türkiye karşılaştırmasına ve “AK Parti” iktidarı ile muhafazakarların hem sahip olduğu hem de sancısını çektiği şeylere gelmiştir. Tarihte meydana gelen yaraların tamir edilmeye çalışılmasıyla “kaba saba bir Türkiye tarihi” yazımlarıyla karşılaşıldığını söyleyen Göle, Türkiye’de yaşamak için Kürtlerin, Ermenilerin kendi geçmişlerini ve kimliklerini yok sayıp geleceklere korku ile baktıklarını, müslümanların müslümanlıklarını saklamak zorunda bırakıldıklarını söylemiştir. Bu gün asıl önemli olan kimliklerin saklanmadan yaşamaya çalışılmasıdır. Mağduriyet yarışı ile kurbanlaşma ve görünürleşme çabasında olan kesimler için, bu mağduriyetin onlara görünürlük kazandırdığını, bu şekilde taleplerini ifade edebildiklerini açıklamıştır. Mağduriyetin kendini ifade etmede tek seçenek olmasının ise kimlik savaşı ile sonuçlanacağını belirtmiştir. Ona göre mağduriyet yaşadığını söyleyen kesimin, kendisine değil ne ürettiğine bakmak asıl önemli olan şeydir.

“*İç İçe Girişler*” olarak adlandırılan beşinci bölümde ise (s. 143-202) Göle’nin 20. yüzyılın son çeyreğinden başlayarak Batı fikri ile İslam fikrinin birbirleriyle kurdukları iletişim ve diyalog biçimlerini araştırdığı *İç İçe Girişler* çalışması ele alınmaktadır. Söyleşi, Göle’nin Fransa’ya neden geldiği sorusuyla başlamış, oryantalizm kavramının Batı’daki işlevi ile devam etmiştir. Göle, burada araştırılan konunun ilgi çekici olabilmesi ve ortaya konan bulguların evrensel sayılabilmesi noktasında, Türkiye’de üretilen şeyin sesinin gür çıkmadığını ama konu Fransız kadını olduğunda sözün evrenselleştiğini söylemiştir. Bilimin bir şekilde evrensel olamadığını, müslüman entelektüelin “kimliksizleştirildiği” ile ve burka ile ilgili bir toplantıda nötr davranacağını söylemesi üzerine geri çevrilmesiyle örneklendirmiştir. Ona göre burada açık olan şey şudur ki; “nötr olmak Nilüferlerin değil, Katherine, Jacqueline’lerin hakkıdır”. Batıların, Batılı olmayan aydınların mağdur olmasını, içinden çıktığı toplumla arasına mesafe koymasını, oraya eleştirel bakılmasını istediğine dikkat çekmiştir. Avrupa’nın bu

kültürel hegemonyasını, içinde yetişen, sanat üreten Türklerin, Arapların bitireceğini söylemiş, Batının sanıldığı gibi olmadığını ifade etmiştir. Türkiye'nin Avrupa tarafından öteki kılındığını ve her ne yaparsa yapsın bu durumdan kurtulamayacağını söyleyerek bunu İslamofobi ile bağdaştırmıştır.

Göle, yaptığı işi bir zanaat olarak tanımlamaktadır. Son olarak sekiz öğrenci ile Avrupa Araştırma Konseyi'nde (European Research Council-ERC) düzenlemiş olduğu atölyeden bahsetmiş, Sosyal Bilimler Yüksek Okulu'nda (Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales-EHESS) Türkiye-Japonya karşılaştırması yaptığı çalışmalarından bahsetmiştir. Burada dikkat çeken bir diğer şey Göle'nin ofis değil atölye kurmuş olmasıdır. *Atölye* kelimesinin sıcaklığını ve üretkenliğini *ofis* kelimesinin sıkıcılığına ve durağanlığına tercih etmiş, yaptığı çalışmaları atölyeler üzerinden yürüttüğünü ifade etmiştir.

"*Modern Mahrem ve Bugün*" olarak adlandırılan altıncı bölümde (s. 203-239) Bilgi Üniversitesi'nde gerçekleştirilen "*Modern Mahrem ve Bugün*" başlıklı atölyede yapılan konuşmaların metinleri yer almaktadır. İlk olarak Sibel Eraslan'ın konuşma metnine yer verilmiştir. Eraslan, Göle'nin *Modern Mahrem* çalışmasını, onun var olan sese kulak vermesinin ve o sesi dinlemesinin bir ürünü olarak nitelemiştir. Konuşmasına "Orada Kimse Var Mı?" başlığını vermiştir. Doğduğundan beri çok kere "Tanrı'ya ve hayata" sorduğu bu ilk soruyu, Göle'nin *Modern Mahrem* adlı kitabıyla "yüksek sesle sorduğunu" ifade etmiştir. Ona göre bu eser başörtülü kadınların vermiş oldukları mücadelenin bir portresidir. İkinci olarak Hidayet Şefkatli Tuksal'ın "*Modern Mahrem'den Melez Desenler'e*" adlı konuşmasına yer verilmiştir. Tuksal, Göle'nin *Modern Mahrem* eseriyle sosyolojik bir ayna tuttuğunu ve bu aynada Müslümanların kendisini görmesinin oldukça ilginç olduğunu belirtmiştir. Müslümanların ötekileştirildiği, başörtülü kadınların haklarının elinden alınıp kamusal alanda görünmez kılındığı dönemde yaşadıkları "mağduriyet ve haklılık" psikolojisinin, tam olarak bir sosyal bilimcinin "isabetli ama mesafeli analizlerinden daha keskin bir tavra" ihtiyaçları olduğunu, kitabın da bunu karşıladığını söylemiştir. Üçüncü olarak Nihal Bengisu Karaca'nın "*Modern Mahrem'den Yıllar Sonra: İki Kamu Arasında Namahrem*" başlıklı konuşmasına yer verilmiştir. Karaca, Göle'nin çalışmasını yaparken konuştuğu başörtülü kızların, "annelerinkinden daha farklı bir dünya kurmak istediklerini" bu anlamda "mahreme özgünleşmiş bir varlık olmaya karşı bir itirazın göstergesi olarak, aksini düşünmeksizin okumak ve çalışmak istediklerini" söylemiştir. Bunu yaparken müslüman kimliklerinden ödün vermeksizin, Allah'ın isteği üzerine örtülerinden vazgeçmek istememektedirler. Son olarak Ali Bulaç'ın "*Modern ve Mahrem*" adlı konuşmasına yer verilmiştir. Bulaç, Göle'nin ortaya attığı "batı-dışı modernleşme" kavramını oldukça önemseydiğini ifade etmiş, bu sayede modernliğin sosyolojik çerçevede tartışılabilir hale geldiğini söylemiştir. Modernin yok edilemeyeceğini, içinde bulunduğumuz dönemde modern ve

mahremi bir arada yaşayacağımızı açıklamıştır. Göle'nin eseri hakkındaki eleştirisinin sadece bu "ve"den ibaret olduğunu söylemiştir.

Kitap hem Göle'yi daha yakından tanımak için, hem de Türkiye'nin önemli tarihi olayları hakkında yani Cumhuriyet dönemi sonrasında meydana gelen olaylar hakkında kendi mahallesinin baskılarını dikkate almadan, toplumun diğer kesimlerini de anlayıcı ve gözlemleyici bir tavırla ele alınmış önemli bir eserdir. Kitap söyleşi tarzında olduğu için okuru yormamakta, sohbet havası sağlamaktadır. Aynı zamanda bölüm başlarında Çavdar'ın verdiği ön bilgiler, okuru söyleşiye hazırlayarak zihnini konuşulanlara açmasını sağlamaktadır. Konuşmanın seyrine göre soruların şekillenmesi, okuru muhabbetin içerisine dahil etmektedir.

Göle'nin fikir dünyasına dair ipuçları içeren ilk bölüm, onun ortaya koyduğu çalışmalara ışık tutucu niteliktedir. Bu anlamda Göle'nin diğer çalışmalarını okumadan, özellikle bu ilk bölümü okumak fikir dünyasının şekillenmesi noktasında ipuçları verdiği için, düşüncelerini daha iyi anlamayı sağlayacak, aynı zamanda eserlerini de daha iyi özümsemeye yardımcı olacaktır. Ancak diğer bölümler, ilgili eserlerden önce okunduğu takdirde okurun zihninde bazı soru işaretlerine sebebiyet verebilir, üzerinde konuşulan konular havada kalabilir ve okur onları bir zemine oturtmakta zorlanabilir. Soruların kitaplar ve çalışmalar üzerinden ilerlemesi, konulara hâkim olmayı gerektirdiği için eserler okunmadan bu röportajın okunması kitaptan alınacak verimi ve faydayı düşürecektir. Bu yüzden bölümleri ilgili eserlerden sonra okumak kitabı daha anlaşılır ve faydalı kılacaktır. Özellikle sosyoloji meraklıları için, işini bir zanaat olarak nitelendiren Göle'nin sanatını icra ediş tarzını görmek oldukça yol gösterici olacaktır.